

Enamlevinud zoonoosid

Disclaimer

This document has been translated and adapted, with permission, from an original published by Occupational Health Centre and available from <http://www.hse.gov.uk/pubns/as23.pdf>. Please also cite the original document when referring to this translation. Although care has been taken to adapt the original document to the current situation in Estonia. The authors of the original publication and of this translation shall not be liable for damages or other claims and demands arising out of the use of the information contained herein.

Käesolev juhendmaterjal on tõlgitud inglise keelest ja kohandatud Eesti nõuete ja kehtivate õigusaktidega.

Originaal : "Manual handling solutions for farms", välja antud Health and Safety Executive (UK) poolt, juhend kättesaadav interneti aadressil <http://www.hse.gov.uk/pubns/as23.pdf>

Tõlkimise õigus saadud Euroopa Töötervishoiu ja Tööohutuse Agentuurilt (European Agency for safety and health at work) projekti Topic Centre on Good Practice Candidate Countries raames.

Juhendi autorid ja tõlkijad ei vastuta esitatud informatsiooni mittesihipärase kasutamise eest.

Juhendmaterjali väljaandja: Töötervishoiu Keskus, 2004

Sissejuhatus

Kõigil koduloomadel esineb erinevaid nakkushaigusi, millest mõned nakatavad ka nendega kokku puutuvaid inimesi. Neid haigusi nimetatakse zoonoosideks ja kui te töötate loomadega, võivad need haigused ka teid ohustada. Kuigi Eestis esineb mõningad haigusi harva (näiteks siberi katk, brutselloos, marutõbi), kaitseb nende eest tööhügieeni reeglite järgimine.

Loomadelt inimestele ülekanduvad haigused võivad mõjutada ka talude külastajaid, eriti lapsi ja vanemaid inimesi, kes on infektsioonidele vastuvõtlikumad.

Kui teie talus käib külalisi, peate tagama, et nad ei nakatuks zoonoosidesse. Peaksite järgima vastavaid nõuandeid:

- kehtivate seadusandlusega kehtestatud nõuete täitmine, et vältida inimeste nakatumist zoonoosidesse;
- talupidamisega saadud heade kogemuste kasutamine, et ohte vähendada;
- hea tööhügieeni praktika järgimine ja isikukaitsevahendite kasutamine;
- mõnede enamlevinud zoonooside tundmine.

Kui te haigestute ning kahtlustate, et olete saanud haiguse loomalt, peate kiiresti arsti poole pöörduma. Rääkige arstile, et te töötate põllumajanduses või olete kokku puutunud kariloomadega

Brutselloosi, siberi katku, härjatuberkuloosi ja hullulehma tõve (Creutzfeldt-Jakobi tõbi) haigusjuhtudest tuleb teatada tervisekaitse- ja veterinaarametile.

Zoonoos põhjustavad mikroorganismid, mille kohta rakendatakse vabariigi valitsuse määrus nr. 144 "Bioloogilistest ohuteguritest mõjutatud töökeskkonna töötervishoiu ja tööohutuse nõuded".

Tuleb arvestada järgmist:

- hinnata terviseriske, mis tulenevad töö käigus kokkupuutest ohuteguritega;
- vältida või vähendada kokkupuudet ohuteguritega;
- tunda ja rakendada meetmeid haiguste vältimiseks;
- informeerida, juhendada ja koolitada töötajaid ohtudest ja abinõudest nende vältimiseks;
- regulaarselt hinnata riske, täiendada riskianalüüsi ja kontrollimeetmete tõhusust.

Oluline on kaasata töötajaid riskide hindamisse – neil on sageli isiklike töökogemusi ja nad oskavad pakkuda sobivaid lahendusi.

Kui te olete tööandja, siis peaksite selgitama välja töötajate ja nende inimeste, keda kavatsete tööle võtta, tervisliku seisundi. Näiteks:

- inimesed, kellel on eemaldatud põrn, on väga vastuvõtlikud infektsioonidele ja tööandjad peavad hoolega kaaluma, kas lubada sellistel inimestel loomadega töötada;
- siirdatud elunditega inimesed on rohkem ohustatud kõikide zoonooside poolt;

- rasedatel naistel on nurisünnituse oht, kui nad nakatuvad klamüüdiasse.

Ettevaatusabinõud

Oluline on meeles pidada, et uusi koduloomi muretsedes tuleb zoonooside riski vähendamiseks teostada eelnev veterinaarkontroll. Samuti on suuremate ettevõtete puhul oluline, et tööandja suudaks töölistele selgitada zoonooside vältimiseks kasutatavate ettevaatusabinõude tähtsust ning nende täitmist ka kontrollida.

Vältige haiguse esinemist loomadel

Mõnedel juhtudel on zoonoosidesse haigestumise riski võimalik vähendada, vältides haiguste esinemist loomadel, näiteks vaktsineerides lehma *Leptospiraos hardjo* vastu või kasutades salmonella-vaba toitu sigadel ja kodulindudel.

Konsulterige veterinaariga:

- tehke kindlaks, missuguseid abinõusid on võimalik kasutada loomade nakatumise vältimiseks. Näiteks *Leptospiraos hardjo* infektsiooni ja uttede ensootilise nurisünnituse vastu on tõhusaid meetmeid;
- arvestage sellega, et tõkestades haigust loomadel, säästab see oluliselt inimeste tervist ning terved loomad annavad ka suuremat majanduslikku kasu;
- võtke kasutusele kõik ettevaatusabinõud inimeste tervise säästmiseks, mis on teostatavad mõistlike kulutustega. Pidage meeles, et mitte kõik ravimid ei suuda takistada inimese nakatumist looma kaudu (s.t. peale looma ravimist võib loom jääda siiski mikroobide kandjaks nakatades inimesi ja teisi loomi). Konsulterige veterinaariga, kas peale looma terveks ravimist säilib inimese nakatumise risk.

Mõnedesse selles teabelehes kirjeldatud haigustesse nakatub inimene kokkupuute tõttu haige looma sõnniku või uriiniga. Mõnel juhul saab inimese nakatumise riski vähendada, kui rakendada häid põllumajanduslikke töövõtteid, mis väldivad infektsioossete osakeste levitamist loomade poolt.

Need töövõtted on alljärgnevad:

- pidage kinni hügieeninõuetest noorte kariloomade pidamisel;
- vältige loomade joogivee saastamist sõnnikuga;
- pidage loomi võimalikult stressivabas õhkkonnas - eriti oluline on see nõue rohkelt külastatavate turismitalude puhul;
- laske veterinaaril oma koduloomi regulaarselt kontrollida.

Siiski on ebatõenäoline, et suudate täielikult kaotada zoonoosidesse nakatumise riski, seetõttu peate järgima tööhügieeni põhinõudeid, et viia nakatumise oht miinimumini. Tööhügieeni nõuded võime liigitada kolme kategooriasse – ohutud töövõtted, isikukaitsevahendid ja hea isiklik hügieen.

Ohutud töövõtted

- Vältige või kasutage võimalikult vähe töövahendeid, mis võivad tekitada löike- ja torkehaavu või marrastusi. Töötage ohutult ja kasutage vajadusel isikukaitsevahendeid.
- Vereanalüüside võtmisel kasutage võimalusel süstlaid. Kasutatud süstlad koguge spetsiaalsesse teravate esemete prügikasti, märgistage see ning ladustage ohutult.
- Ärge kasutage suust suhu hingamist äsjasündinud loomade elustamiseks – kasutage traditsioonilisi elustamisvõtteid nagu massaaž ja ninasõõrmete puhastamine;
- Ärge puudutage paljaste kätega lootevedelikku või poegimisjääke, matke jäägid maha või põletage;
- Hävitage rotid. Surnud rottide korjamiseks kasutage hangu või kühvli ja kandke kindaid.

Isikukaitsevahendid (IKV)

Pidage meeles, et IKVde kasutamine toimub alles pärast seda, kui teisi ohutu töötamise võtteid ei saa rakendada, näiteks antud tööoperatsiooni või nakatunud loomaga kokkupuudet vältida. Siiski võib teie töö iseloom olla selline, et IKVde kasutamine on ainus võimalus. Seega tuleb järgida vastavaid soovitusi:

- Kandke kaitseriietust loomade poegimise abistamisel, poegimisjääkide koristamisel, töötamisel nakatunud kariloomadega (orf või keerisuss), looma suu või päraku läbivaatusel. Sobiv IKV sisaldab veekindlat põllet või abiriietust lammaste/lehmade poegimisel ja kummikindaid.
- Kasutage näokaitset, kui esineb uriini- või platsentapritsmete oht.

Kontrollige, et kasutatavad IKVd on sobivad, ELi märgistusega, neid on võimalik hoida puhtas hoiukohas, hooldada ja puhastada peale kasutamist.

Isiklik hügieen

Igasugune töö loomadega võib tuua kaasa kokkupuute loomade sõnniku ja uriiniga, mis sisaldavad haiguste tekitajaid. Isiklik hügieen on seega eluliselt tähtis. Kui olete tööandja, peate looma pesemistingimused igal pool, kus inimesed loomadega töötavad või neid vaatamas käivad (peab olema vähemalt puhas jooksev vesi ning paberkäterätikud). Tuleb täita järgmisi nõudeid:

- pesta väikeseid löikehaavu ja kriimustusi koheselt seebi ja voolava veega;
- katke uued ja vanad haavad veekindla plaastriga enne töö alustamist – mõned mikroorganismid tungivad inimorganismi lahtiste haavade kaudu. Vajadusel pakkuge töötajatele esmaabi väljaõpet;
- peske käsi ja käevarsi enne söömist, joomist või suitsetamist, kui olete kokku puutunud loomade või loomasõnnikuga.

Mõnede tuntumate zoonooside sümptomid ja nakatumise vältimise võimalused

Escherichia coli O157 (E coli O157)

E coli O157 on kariloomade (veised, lambad, hirved ja kitsed) seedetraktis elav (koloniseeruv) bakter. Samuti leidub *E colit* koduloomadel ja metslindudel. Tavaline *E coli* kandlus ei põhjusta loomadele enamasti mingeid kaebusi ega haigusi. Inimestel aga võib bakteri poolt toodetav toksiin põhjustada kaebusi, mis ulatuvad tavalisest kõhulahtisusest kuni neerupuudulikkuse tekkeni. Mõnedel juhtudel võib nakkus lõppeda ka surmaga.

E coli O157 on eriline selle poolest, et juba mõne bakteri sattumine inimorganismi põhjustab haiguse teket. Inimene võib *E coliga* nakatuda loomasõnnikuga saastunud käte kaudu. Nakkuse vältimiseks on väga oluline pesta käsi kuni küünarnukkideni enne söömist, joomist või suitsetamist. Samuti on oluline, et laudas töötavad inimesed vahetaksid riided enne kojuminekut ning tööriideid puhastatakse töökohale, et vältida nakkuse edasikandmist pereliikmetele.

Krüptosporidioos

Seda haigust põhjustab ainurakne *Cryptosporidium parvum*. Inimese nakatumisel (lapsed ja vanad inimesed on nakkusele eriti vastuvõtlikud) esinevad kõhulahtisus ja kõhuvalu koos gripitaoliste sümptomitega, mis võivad kesta kuni kuus nädalat. Parasiiti võib esineda vasikatel, lammastel, hirvedel ja kitsedel ning inimene võib nakatuda kokkupuutel sõnniku või sellega saastunud joogivee kaudu.

Arvestage, et kõik teie vasikad, lambad, hirved ja kitsed on võimalikud *E coli O157* ja krüptosporioosi kandjad. Seetõttu järgige nõuandeid, mis on antud osas alapealkirjaga "Ettevaatusabinõud" ning pidage meeles, et teie talu külastajad võivad samuti nakatuda. Pidage meeles, et lapsed on nakkustele vastuvõtlikumad.

Põhilised meetmed nakkuste vältimiseks:

- looge pesemistingimused külastajatele igale poole, kus nad puutuvad loomadega kokku – jooksev soe vesi, seep ja puhtad käterätikud;
- paigaldage külastajatele sildid soovitusetega pesta käsi enne söömist, joomist või suitsetamist ja nõustage vanemaid, et nad nõuaksid oma lastelt hügieeninõuete täitmist;
- looge eraldi söömiskohad läheduses paiknevate pesemisvõimalustega.

Leptospiroos

Leptospiroosil eristatakse kahte haigusvormi - *Leptospira icteroheamorrhagiae* poolt põhjustatud Weilli töbi ja *Leptospira hardjo* poolt põhjustatud veiste leptospiroos.

Weilli töppe nakatatakse peamiselt rottide kaudu. Enamik rotte on mingil hetkel selle bakteri kandjateks. Inimene nakatub bakteriga enamasti kätel paiknevate haavade ja kriimustuste kaudu. Sümptomitena võivad esineda palavik, peavalu, oksendamise, lihasvalud; võib tekkida ka kollatõbi, meningiit ja neerupuudulikkus. Harva võib haigus lõppeda surmaga. Veiste leptospiroosi nakatatakse enamasti peale seda, kui veise uriini on sattunud inimese silmadesse, ninna, suhu või looma platsentaarsed produktid on sattunud inimorganismi katkise naha kaudu või on toimunud uriiniaurude sissehingamine.

Inimestel avaldub nakkus gripilaadsete sümptomitega, millele lisandub äge ja kauakestev peavalu. Ilma ravita võivad sümptomid kesta kuni kuus nädalat ning mõningatel juhtudel võivad lisanduda meningiit, maksakahjustus ja neerupuudulikkus.

Haiguse vältimiseks järgige juhtnõore "Ettevaatusabinõude" peatükis ja täitke järgnevaid nõudeid:

- vältige veiste uriiniaurude sissehingamist ning uriini sattumist nahale;
- nakatumise ohu vähendamiseks kontrollige eelnevalt paaritamise eesmärgil tallu toodud pullide tervislikku seisundit;
- varustage loomad puhta joogiveega;
- kaaluge kaitsevahendite kasutamise vajadust – näiteks lüpsmisel kandke veekindlat riietust, mis katab keha ja käsivarsi; poegimise abistamisel eririietust ja spetsiaalseid kindaid.

Inimeste nakatumise risk on suurem juhul, kui kari on alles hiljuti haigestunud, seetõttu on oluline konsulteerida veterinaariga. Sel puhul oleks soovitatav loomi talitades kanda näomaski, et vältida uriini sattumist silmadesse, suhu, ninna ning uriini aurude sissehingamist.

Tuleks meeles pidada, et leptospiroosi vastu vaksineeritud veised võivad siiski olla nakkuse kandjateks ning anda nakkust edasi inimesele.

Härjatuberkuloos

Härjatuberkuloosi esineb kõige sagedamini veistel, kährikutel ja hirvedel. Inimene võib nakatuda haiguse tekitajaid sisse hingates või oraalse nakkuse kaudu, kui tekitajad satuvad kätelt suhu. Haigestunud veiseid talitavatel inimestel on nakatumise oht, eriti juhul, kui nad puutuvad kokku veiste süljega ja ei järgi isikliku hügieeni nõudeid.

Paljud inimesed on lapsena tuberkuloosi vastu vaksineeritud. See annab olulise, kuid mitte täieliku kaitse. Kui te elate regioonis, kui veiste haigestumine on tavaline, peaksite võtma kontakti arstiga, kes kontrollib teie tervises seisundit. Ärge lootke ainult immuunsusele – järgige alati hügieeninõudeid.

Kui te kahtlustate, et kariloomadel on tuberkuloos, peate sellest informeerima riigi veterinaarametit või kohalikke võime. Kari, kus haigus avastatakse, hävitatakse kogu mahus. Haiguse vältimiseks järgige juhtnõore "Ettevaatusabinõude" peatükis ja lisaks sellele:

- kontrollige veisekarja regulaarselt;
- kontrollige veisekarja järgnevate sümptomite ilmnemisel: äge köha, "norskamine" või ragisemine kurgus hingamisel, kaalukaotus, tükid udaras.
- ärge juhtige veiseid ninast, tekib kokkupuude süljega ning see võte ei kuulu hea põllumajandustava hulka.

Salmonella

Salmonella bakterit võivad kanda paljud põllumajandusloomad ja see põhjustab inimestel kõhulahtisust, palavikku ning kõhuvalusid. Vahel ka tõsisemat haigust. Kuigi arvatakse, et salmonellat põhjustab saastatud toidu söömine, võib see olla põhjustatud ka kokkupuutest sõnnikuga s.t. saastatud käe suhupanek söömise, joomise või suitsetamise käigus. Võimalik on nakatuda ka käest-kätte kontakti puhul.

Riski vältimiseks järgige juhtnõore "Ettevaatusabinõude" peatükis ja

- vältige haigust eluskarjas ning konsulteerige regulaarselt veterinaariga.

Streptokokk suis (S suis)

S suis on bakteriaalne haigus, mida kannavad edasi sead sageli ilma nähtavate sümptomiteta. Inimene nakatub haavade ja kriimustuste kaudu või isegi bakterite sissehingamisel. Inimestel võib põhjustada meningiiti ja haigestumine võib lõppeda surmaga.

Haiguse vältimiseks järgige juhtnõore "Ettevaatusabinõude" peatükis ja kasutage häid põllumajandustavasid.

Orf

Haigust põhjustab lammaste ja kitsede poolt kantav viirus, mis põhjustab näo, käte ja käsivarte haavandeid. Inimene võib nakatuda kokkupuutel loomade, loomade villaga ja teiste nakatunud esemetega. Tavaliselt ei ole ravi vaja, sest

kahjustused paranevad 6-8 nädala jooksul. Haigusrisiki vähendamiseks järgige juhtnööre "Ettevaatusabinõude" peatükis ja

- konsulteerige veterinaariga, kuidas haigust oma karjas vältida;
- vaksineerige karja, kus esineb haigust.

Lammaste klamüüdia

Haigust levitavad lambad ja kitsed. rasedatel võib haigus põhjustada gripitaolist haigust või aborti. Tavaliselt kandub haigus inimestele kokkupuutes poegimisjäakidega, kuid ka määrdund tööriietuse kaudu. Riski vähendamiseks järgige soovitusi "Ettevaatusabinõude" peatükis ja järgnevaid soovitusi:

- Vältige kontakti rasedate naiste ja tiinete uttede vahel.
- Jätke määrdund tööriided töökohale. Hoidke puhas ja kasutatud tööriietust eraldi.
- Vaksineerige lambaid ja küsige veterinaari nõuannet poegivate uttede kohta.
- Ohustatud on ka talude küllastajad – teavitage neid ohtudest.

Ornitoos

Haiguse kandjateks on pardid ja teised kodulinnud (ka kalkunid), samuti puuri- ja metslinnud. Inimestel võib gripitaoline haigus areneda kopsupõletikuks ja tõsiseks endokardiidiks (südamelihaste põletik), hepatiidiks ja põhjustada surma. Haigus levib tavaliselt inimestele lindude väljaheite või ninavedeliku sissehingamisel. Riski vähendamiseks järgige soovitusi "Ettevaatusabinõude" peatükis ja järgnevaid soovitusi:

- Vältige haigust lindudel. Oluline on lindudepidamise heade tavade järgimine. Stressis linnud haigestuvad kergemini.
- Kodulindude jälgimine.
- Oluline on kodulindude pidamisel tolmu vältimine ja hea ventilatsioon.
- Kodulindude tapmisel kasutada võimalusel ventilatsiooni ja kui see ei ole võimalik, siis kasutada respiraatoreid.

Q-palavik

Haiguse kandjaks on lambad ja veised. Inimestel tekib tavaliselt kerge üldhaigestumine, külmavärinad ja peavalu, tüsistusena kopsupõletik, maksa ja südame kahjustusi ning põhjustada surma. Nakkus saadakse kokkupuutel loomade või loomsete produktidega (näiteks pastoriseerimata piim) või hingates sisse tolmu, mis on saastatud haigete loomade poegimisjäakide, uriini või sõnnikuga.

Riski vähendamiseks järgige soovitusi "Ettevaatusabinõude" peatükis ja järgnevaid soovitusi:

- Vältige tolmu tekkimist, kui eemaldate poegimisjääke, uriini ja sõnnikut.
- Ladustage loomsed jäägid ohutusse kohta, eriti poegimisjäägid.
- Vältige kokkupuudet nakatunud loomade toore piimaga.

Trihhomükoosid

Trihhomükoos on seenhaigus, mida kannavad veised, sead, lambad, hobused ja koerad. Inimestel tekivad põletikulised ja paistes nahahaavandid kätele, käsivartele, pähe ja kaelale. Neid põhjustavad seente eosed, mis tungivad nahka vigastuste ja kriimustuste kohal. Inimene nakatub kokkupuutes haigete loomadega või ka asjade kaudu, mida loomad on puudutanud, näiteks karjamaa värav, mille vastu lehmad on ennast hõõrunud.

Riski vähendamiseks järgige soovitusi "Ettevaatusabinõude" peatükis ja järgnevaid soovitusi:

- Vältige haigust loomadel, hoides puhtust loomalautades.
- Nakatunud loomade käsitlemisel järgige veterinaari nõuandeid.

Creutzfeldti-Jacobi tõbi (hullulehmatõbi)

Hariilikult surmaga lõppev väga väikese viirusetaolise tekitaja poolt esilekutsutud entsefalopaatia, millele on iseloomulik arenev dementsus, krambid ja lihasjäikus.

Hullulehmatõbe peetakse üldiselt toidu kaudu levivaks ja ei ole tõendeid, et see levib töökoha kontaktide kaudu. Siiski peetakse mõistlikuks töötajatel, kes oma tööülesannete tõttu (näiteks haigete loomade tapmine) haigete loomadega kokku puutuvad, järgida tööhügieeni nõudeid ja eelpool mainitud ettevaatusabinõusid.